

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قرآن و حدیث
پریس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

احکام فقهی مرتبط با مصحف شریف

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر مهدی ساجدی

دانشجو

راضیه سلمانی

ماه و سال دفاع

بهمن ۹۴

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است.»

این اثر ناقابل را تقدیم می‌کنم؛

به ساحت چهارده نور مقدس به ویژه بانوی آب و آینه حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام)

و همچنین قطب عالم بشریت حضرت مهدی ارواحنا لتراب مقدمه الفداء

و به شهدای گرانقدر اسلام و رهبر عزیزمان حضرت امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)

و به دایی عزیزم جاوید الاثر شهید حسن منصوری

(آخرین نشان: عملیات خیبر - طلائی‌ه)

و تمام شهدایی که صادقانه از خدا خواستند تا همچون مادرشان حضرت زهرا (علیها السلام)

نشانی از تربت پاکشان نباشد.

آنان که در آسمان‌ها مشهورند و در زمین گمنام.

سپاسگزاری

با سپاس بی‌قیاس از خداوندی که رسولانی همراه با کتاب و حکمت فرستاد و با درود بر علم آموختگان بلاواسطه‌ی مهبط وحی که گفتار و کردارشان، چراغ هدایتی فرا روی بشریت افروخت.

بر خود واجب می‌دانم از زحمات بی‌دریغ پدر و مادر عزیز و مهربانم که همواره با حمایت‌ها و دعاهايشان یاورم بوده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

از زحمات و راهنمایی‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر مهدی ساجدی که در تمام مراحل تحقیق و نگارش با اخلاق نیکویشان، بنده حقیر را از راهنمایی‌های ارزنده‌شان بهره‌مند ساختند، تشکر بی‌پایان می‌نمایم. به درستی که این رساله بدون کمک‌های ایشان به پایان نمی‌رسید.

لازم است از ریاست دانشگاه قرآن و حدیث حضرت آیت الله محمدی ری شهری و به ویژه مدیریت گروه فقه و حقوق، جناب آقای دکتر حسام الدین ربانی به سبب زحمات و راهنمایی‌های دلسوزانه و همکاری‌های فراوانشان تشکر نمایم. همچنین از زحمات و همکاری‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر مرتضی چیت‌سازیان و سایر اساتید دانشگاه تشکر می‌نمایم.

از همسر گرامیم که واسطه‌ی لطف الهی در زندگییم هستند، به واسطه صبر و کمک‌های بی‌دریغشان، بی‌نهایت تشکر و قدردانی می‌کنم که با تشویق و پیگیری و مساعدت بی‌وقفه، در نگارش این پژوهش و به پایان‌بردن آن سهم زیادی داشتند.

سپاس فراوان از خانواده مهربانم که در تمام مراحل زندگی و تحصیل از هیچ لطفی بر من دریغ نکرده‌اند. از خداوند متعال برای تمامی این عزیزان و دوستان و آشنایان، سلامتی و توفیقات روزافزون مسئلت می‌نمایم. ان شاءالله در سایه الطاف امام عصر (عجل الله تعالی فرجه) زندگی دنیوی و اخروی سعادت‌مندی داشته باشند.

چکیده

قرآن کتاب مقدس آسمانی است که از سوی خداوند متعال به عنوان برنامه‌ی زندگی و برای هدایت و سعادت بشر فرستاده شده است و انسان‌ها برای بهره‌مندی از قرآن، همواره با آن در تعامل هستند. از طرفی طبق دستورات دینی، توصیه‌های بسیاری در مورد بزرگداشت و حفظ احترام مصحف شریف شده است و در این راستا احکام متعددی که باید از سوی مسلمانان در ارتباط و تعامل با قرآن لحاظ شود، مطرح می‌گردد. این پژوهش به تبیین و بررسی احکامی پرداخته است که باید از سوی مسلمانان در ارتباط و تعامل با مصحف شریف رعایت شود. خرید و فروش قرآن به طور مطلق، فروش قرآن به کافر و استیلاء کافر بر قرآن، طاهر بودن شخصی که قرآن را لمس می‌کند، قرائت و تنجیس قرآن از جمله احکامی است که در این پژوهش مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

حکم خرید و فروش مصحف شریف یکی از مسائل مورد اختلاف بین فقهاست. جمعی از فقها، مطلق خرید و فروش قرآن را حرام می‌دانند و گروهی دیگر بر این نظرند که فقط فروش قرآن به کافر حرام است و در مورد مسلمانان جایز است. همچنین حکم لمس قرآن توسط شخص غیرطاهر، قرائت و تنجیس قرآن و دیگر احکام مرتبط با قرآن بین فقها مورد اختلاف است. اما برای حکم و نظر دادن در مورد این مسائل، ملاک و معیاری که مورد توجه همه‌ی فقها قرار گرفته، لزوم حفظ احترام و بزرگداشت قرآن و جلوگیری از هتک حرمت و اهانت به ساحت مقدس مصحف شریف است. به این صورت که هر چیزی که در جهت لزوم بزرگداشت قرآن باشد، واجب و هر چیزی که موجب هتک حرمت و اهانت به قرآن شود، حرام است. در این پژوهش سعی شده است دیدگاه و نظرات فقها و نیز دلایل آنان در هر موردی به طور مفصل بررسی شود. رویکرد این پژوهش توصیفی بوده و روش تحقیق در آن، بهره‌گیری از ابزار اسنادی و کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: مصحف شریف، فروش مصحف شریف، تعامل با قرآن، احکام فقہی، دیدگاه فقہا

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم تحقیق.....	۱۰
۱.۱. کلیات.....	۱۱
۱.۱.۱. بیان مسئله تحقیق.....	۱۱
۲.۱.۱. سؤالات تحقیق.....	۱۲
۳.۱.۱. فرضیات تحقیق.....	۱۲
۴.۱.۱. ضرورت تحقیق.....	۱۳
۵.۱.۱. پیشینه تحقیق.....	۱۳
۶.۱.۱. نتایج علمی و عملی تحقیق.....	۱۴
۷.۱.۱. چارچوب نظری تحقیق.....	۱۴
۲.۱. مفهوم شناسی مصطلحات تحقیق.....	۱۶
۱.۲.۱. تعریف قرآن.....	۱۶
۲.۲.۱. ملکیت مصحف شریف.....	۱۸
۳.۲.۱. تنجیس مصحف شریف.....	۱۹
۴.۲.۱. لمس مصحف شریف.....	۲۰
۵.۲.۱. کافر.....	۲۲
فصل دوم: احکام و ادله پیرامون خرید و فروش مصحف شریف.....	۲۴
۱.۲. بررسی حکم مطلق خرید و فروش مصحف شریف.....	۲۵
۱.۱.۲. قائلین بر عدم جواز خرید و فروش مصحف شریف.....	۲۵
۲.۱.۲. قائلین بر جواز خرید و فروش مصحف شریف.....	۲۷
۲.۲. حکم فروش مصحف شریف به کافر.....	۳۴
۱.۲.۲. قائلین بر عدم جواز فروش مصحف شریف به کافر.....	۳۴

۳۹	۲.۲.۲. قائلین بر جواز فروش مصحف شریف به کافر
۴۸	۳.۲.۲. حکم فروش کتب مشتمل بر آیات مصحف شریف به کافر
۵۶	فصل سوم: احکام و ادله مرتبط با لمس و قرائت مصحف شریف
۵۷	۱.۳. حکم لمس و دست زدن به مصحف شریف
۵۸	۱.۱.۳. دیدگاه قائلین بر حرمت
۶۴	۲.۱.۳. دیدگاه قائلین بر جواز
۷۲	۳.۱.۳. دیدگاه قائلین بر کراهت
۷۶	۴.۱.۳. بررسی لزوم بزرگداشت مصحف شریف
۸۰	۵.۱.۳. احکام پیرامونی لمس خط مصحف شریف
۹۳	۲.۳. حکم قرائت مصحف شریف
۹۳	۱.۲.۳. حکم قرائت مصحف شریف بر محدث به حدیث اصغر
۹۴	۲.۲.۳. حکم قرائت مصحف شریف بر محدث به حدیث اکبر
۹۹	۳.۲.۳. حکم قرائت سور عزائم
۱۰۴	فصل چهارم: احکام و ادله مرتبط با تنجیس و حمل مصحف شریف
۱۰۵	۱.۴. مسائل مرتبط با تنجیس مصحف شریف
۱۰۵	۱.۱.۴. حکم نجس کردن مصحف شریف
۱۰۶	۲.۱.۴. تطهیر مصحف شریف
۱۱۱	۳.۱.۴. کفائی بودن تطهیر مصحف شریف
۱۱۵	۴.۱.۴. حکم تطهیر مصحف شخص دیگر
۱۱۷	۵.۱.۴. انواع تسری نجاست بر مصحف شریف
۱۲۵	۲.۴. حمل مصحف شریف
۱۲۵	۱.۲.۴. حکم حمل مصحف شریف بر محدث به حدیث اصغر
۱۲۶	۲.۲.۴. حکم حمل مصحف شریف بر محدث به حدیث اکبر

نتایج پایانی و پیشنهادهای ۱۲۸

فهرست منابع ۱۳۱

فصل اول

کلیات و مفاهیم تحقیق

۱.۱. کلیات

۱.۱.۱. بیان مسئله تحقیق

احکام متعددی در فقه در خصوص تعامل با مصحف شریف ذکر شده است که کسی که با قرآن تعامل دارد، باید آن احکام را رعایت کند. مانند حرمت خرید و فروش قرآن به طور مطلق که فتوای بسیاری از فقها از جمله شیخ انصاری (ره) می‌باشد ولی بین متأخرین مورد اختلاف است، تملک کافر بر قرآن، طاهر بودن شخصی که قرآن را لمس می‌کند، قرائت قرآن، به ارث گذاشتن قرآن، کراهت حمل قرآن برای حائض و جنب و موارد دیگر.

این احکام از آن جهت که در فقه، شدیداً مورد اختلاف هستند و هم در اصل آن احکام و هم در حدود و ثغور آن بین فقها بحث است، لذا نیاز به بررسی تفصیلی دارد که آیا آن احکام به طور مطلق است یا مقید؟ خصوصاً اینکه برخی از فقها از جمله شهید صدر (ره) قائل هستند تمامی احکامی که در مورد مصحف شریف وجود دارد در صورتی است که کل قرآن یکجا و به صورت یک مجموعه جمع باشد. اما اگر آیه یا آیاتی از مصحف شریف به عنوان شاهد یا استدلال یا مانند اینها در جایی به کار رود، هیچ کدام از آن احکام بر آن مترتب نمی‌شود حتی لزوم طهارت برای لمس قرآن را نیز ندارد. همچنین در مورد حرمت فروش قرآن به کافر که قدر مسلم از حرمت فروش است، کلامی مطرح شده است که اگر استیلاء کافر بر قرآن به صورت احتمال یا ظن یا یقین منجر به هدایت او شود، آیا حرمت استیلاء کافر بر قرآن، شامل این مورد نیز می‌شود یا خیر؟ در این پایان‌نامه سعی شده است تمامی این جهات مجهوله در مورد مصحف شریف، در فقه، مورد کنکاو قرارگیرد و همچنین نظر فقها در هر موردی بررسی شود.

همچنین مسئله‌ی دیگری نیز در فقه مطرح می‌شود که آیا اهانت به قرآن موجب خروج از دین می‌شود یا

خیر که در این پژوهش به آن پرداخته خواهد شد.

۲.۱.۱. سوالات تحقیق

سوال اصلی

چه احکام الزامی یا غیر الزامی در فقه امامیه بر مصحف شریف مترتب است؟ این سوال مصادیق متعددی

دارد از جمله:

۱- آیا فروش قرآن جایز است؟

۲- آیا فروش قرآن به کافر جایز است؟

۳- آیا استیلاء کافر بر قرآن جایز است؟

۴- لمس قرآن نیاز به طهارت دارد یا خیر؟

سوالات فرعی

۱- آیا احکام ذکر شده در فقه برای مصحف شریف، شامل آیات و روایات مذکور به عنوان شاهد و دلیل

بر استدلال در کتب غیر قرآن نیز می‌شود؟

۲- حکم نوشتن قرآن در محلی که احتمال محفوظ نماندن احترام آن در آن محل می‌رود، چیست؟

۳.۱.۱. فرضیات تحقیق

۱- در بحث جواز و عدم جواز فروش قرآن اختلاف وجود دارد اما قدر متیقن، جواز فروش به مسلمان و

عدم جواز فروش به کافر است مگر خرید وی جهت اطلاع و هدایت‌یابی باشد اما مسلماً استیلاء کافر بر قرآن

جایز نیست. همچنین لمس خط قرآن نیازمند طهارت است.

۲- طبق نظر مشهور فقها بر آیات قرآن که در کتب غیر قرآنی نوشته می‌شود نیز نام قرآن صدق نموده و

احکام آن مترتب می‌شود.

۳- مادامی که یقین به بی‌احترامی و محفوظ نماندن حرمت قرآن در محلی وجود دارد نوشتن قرآن در آن محل، اشکال دارد.

۴.۱.۱. ضرورت تحقیق

قرآن به عنوان کتاب هدایت بشر، کتابی آسمانی و مقدس است و انسان برای دریافت برنامه‌ی زندگی خود از قرآن، به صورت مداوم با آن در تعامل است. از طرفی طبق دستورات دینی، توصیه‌های بسیاری در مورد مصحف شریف شده است مبنی بر اینکه باید احترام آن حفظ گردد و در این راستا احکام متعددی از جمله قرائت، لمس، تنجیس و خرید و فروش مصحف شریف مطرح می‌گردد که بسیار مبتلابه است، لذا تبیین احکامی که باید از سوی مسلمین در ارتباط و تعامل با قرآن لحاظ شود، ضروری به نظر می‌رسد.

۵.۱.۱. پیشینه تحقیق

طبق بررسی‌هایی که صورت پذیرفت، هیچ کتابی که به طور مستقل به این مباحث پرداخته باشد به دست نیامد و این مباحث تنها در ابواب مختلف فقه به صورت پراکنده از جمله در کتاب طهارت، کتاب بیع، کتاب جهاد، کتاب ایمان و کفر و غیره، بحث شده است. و نیز پایان‌نامه‌ای که با این عنوان کار شده باشد، یافت نشد و تنها مقالاتی با عنوان «فروش قرآن به غیر مسلمان از نظر امام خمینی (ره)» و «دست زدن به قرآن بدون وضو» و استفتائاتی در خصوص برخی احکام مانند لمس خط قرآن یافت شد که آن هم فقط به یک مسئله‌ی جزئی در مورد قرآن پرداخته است و سایر احکام مرتبط با قرآن و نیز دیدگاه و آراء فقها بررسی نشده است. همچنین اکثر تحقیقاتی که با موضوع قرآنی انجام شده‌اند به آیات الاحکام قرآنی و یا مفاهیم آیات پرداخته‌اند، در حالی که در این پژوهش سعی بر آن است که تمام احکام فقهی مرتبط با قرآن و تعامل با این کتاب مقدس آسمانی از قبیل

حکم خرید و فروش قرآن، تملک کافر بر قرآن، تنجیس، قرائت و غیره و نیز نقطه نظرات و دیدگاه فقها و دلایل آنان به طور جامع و منسجم تحقیق و بررسی شود.

۶.۱.۱. نتایج علمی و عملی تحقیق

نتایج به دست آمده، هم در مجامع علمی حوزوی و دانشگاهی و هم در مجامع قرآنی مورد استفاده قرار می‌گیرد و همچنین در مورد عموم مردم نیز کاربرد دارد.

۷.۱.۱. چارچوب نظری تحقیق

این پژوهش ضمن تبیین و بررسی احکام فقهی متعددی که باید از سوی مسلمانان در ارتباط و تعامل با مصحف شریف رعایت شود، به بررسی دیدگاه و آراء فقها و نیز ادله‌ی آنان در خصوص مسائل مرتبط با مصحف شریف می‌پردازد چرا که در فقه، هم در اصل آن احکام و هم در حدود و ثغور آنها، شدیداً اختلاف نظر وجود دارد. محتوای این پایان‌نامه در دو بخش ارائه می‌گردد. در بخش نخست با رویکردی مفهومی ساختاری به احکام مرتبط با مصحف شریف، به بررسی کلیات و نیز مفاهیم مصطلحات تحقیق که شامل تعریف قرآن، ملکیت مصحف شریف، تنجیس مصحف شریف، لمس مصحف شریف و تعریف کافر است، پرداخته شده است. در بخش دوم به بررسی احکام مرتبط با مصحف شریف در سه فصل پرداخته شده است. در فصل دوم به بررسی احکام ادله پیرامون خرید و فروش مصحف شریف که شامل بررسی حکم مطلق خرید و فروش قرآن صرف نظر از مسلمان یا کافر بودن خریدار و فروشنده و بررسی حکم فروش قرآن به کافر است، با بیان دیدگاه و آراء فقها و نیز بررسی دلایل آنان پیرامون این مسائل، پرداخته شده است. در فصل سوم در خصوص احکام لمس و قرائت مصحف شریف، توسط شخص محدث و نیز مسائل پیرامون آن از جمله لمس نام خداوند و معصومین (علیهم‌السلام) و قرائت سور عزائم بحث شده است و در فصل چهارم، احکام مرتبط با تنجیس، انواع تسری نجاست به قرآن،

تطهیر قرآن و نیز حکم حمل مصحف شریف توسط محدث، مورد بررسی قرار گرفته است. فصل پایانی نیز شامل نتیجه‌گیری تحقیق و پیشنهادات است.

۲.۱. مفهوم شناسی مصطلحات تحقیق

۱.۲.۱. تعریف قرآن

قرآن وحی نام‌هی اعجاز‌آمیز الهی است که به زبان عربی، به عین الفاظ توسط فرشته‌ی امین وحی، حضرت جبرئیل (ع‌ی‌آ) از جانب خداوند و از لوح محفوظ، بر قلب و زبان پیامبر اکرم (ص‌آ) هم اجمالاً یکبار و هم تفصیلاً در مدت بیست و سه سال نازل شده و حضرت رسول (ص‌آ) آن را بر گروهی از اصحاب خود خوانده است و کاتبان وحی از میان اصحاب، آن را با نظارت مستقیم و مستمر ایشان نوشته‌اند و نیز حافظان بسیاری از میان اصحاب، آن را حفظ و به تواتر نقل کرده‌اند. قرآن در عصر پیامبر اکرم (ص‌آ) مکتوب بوده ولی مدون نبوده است که در عصر عثمان خلیفه‌ی سوم و با نظارت او طی چند سال، منتهی به حدود سال ۲۸ هجری، مدون بین الدفین^۱ از سوره‌ی فاتحه تا ناس، در ۱۱۴ سوره می‌گردد و متن آن مقدس، متواتر و قطعی الصدور است و تلاوت آن مستحب مؤکد است. ایمان به قرآن مجید و نیز معجزه‌ی الهی و سند نبوت دانستن قرآن و محفوظ دانستن آن از هرگونه خطا و تحریف از ضروریات اسلام و مذهب تشیع است.^۲

در خصوص اینکه آیا لفظ قرآن و مصحف شریف، به مجموعه‌ی آن به صورت یکجا اطلاق می‌شود یا آیات نیز به تنهایی، قرآن به شمار می‌روند، نظرات مختلفی وجود دارد که در نتیجه‌ی هر کدام از این نظرات، احکام متفاوتی بر قرآن و سایر کتبی که آیات قرآنی در آن‌ها نوشته شده است، مترتب می‌شود.

۱. جمع ورق‌های قرآن بین دو جلد.

۲. خرمشاهی، بهاء‌الدین، دانش نامه قرآن و قرآن پژوهی، تهران، دوستان، چاپ دوم، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۱۶۳۰.

آن گونه که شهید اول (ره) در کتاب دروس بدان تصریح کرده، منظور از مصحف، خط قرآن است.^۱ طبق این نظر فقط خرید و فروش نوشته‌ی قرآن و دست زدن بدون وضو به خط قرآن است که حرمت دارد. بنابراین خرید و فروش و لمس جلد، برگه‌ها و پوششی که قرآن در آن قرار دارد بدون اشکال است.

شیخ انصاری (ره) در کتاب مکاسب می‌نویسد:

«ظاهراً اجزای مستقل قرآن در حکم کل است و نمی‌توان آن را به کافر منتقل کرد. اما آنچه از قرآن در میان کتب به عنوان استشهاد ذکر شده - اعم از این که عین لفظ قرآن بوده یا معنای آن باشد - بعید نیست که از نظر حکم، ملحق به حکم کل نباشد و حکم قرآن را نداشته باشد؛ زیرا در مالکیت کافر بر آن، اهانت و علو صدق نمی‌کند.»^۲

صاحب عروه (ره) در این خصوص آورده است:

«در قرآن تفاوتی بین آیه و کلمه و حتی حروف نیست اگرچه نوشته شود ولی خوانده نشود مثل حرف «الف» در «قالوا» به دلیل اینکه آن حرف هم جزئی از نوشته‌ی قرآن است هرچند که در تلفظ خوانده نشود. بنابراین در حرمت لمس نوشته‌ی قرآن بدون وضو، بین اینکه آیه‌ای در قرآن نوشته شده باشد یا در کتاب دیگری، تفاوتی وجود ندارد.»^۳

محقق خوبی (ره) این نظر را می‌پذیرد و در شرح آن می‌نویسد:

«این نظر به دلیل آن است که حکم حرمت لمس قرآن، بدون وضو - بر حسب آنچه که فهم عرفی اقتضا می‌کند - بر قرآنی که بر پیامبر اکرم (ﷺ) نازل شده، مترتب است اعم از اینکه آیه، کلمه یا حرف باشد و یا اینکه در قرآن باشد یا در کتاب دیگری.»^۴

شهید صدر (ره) معتقد است تمامی احکامی که در مورد مصحف شریف وجود دارد در صورتی است که کل قرآن یکجا و به صورت یک مجموعه جمع شده باشد. و اگر کلمه یا آیه‌ای از قرآن در مصحف شریف نباشد بلکه به عنوان شاهد یا استدلال یا مانند این‌ها در چیزهایی از قبیل کتاب، رساله، لوح تقدیر، برگه‌ی تعزیه و یا

۱. مکی عاملی، محمد بن جمال الدین (شهید اول)، *الدروس الشرعية في فقه الإمامية*، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۷ق، ج ۳، ص ۱۶۵.

۲. انصاری دزفولی، مرتضی بن محمد امین، *المکاسب*، قم، منشورات دار الذخائر، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۱۶۳.

۳. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، *العروة الوثقى فيما تعم به البلوى*، بیروت، مؤسسة الأعلمي للمطبوعات، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۱۹۰.

۴. خوبی، سید ابوالقاسم، *النقيح في شرح العروة الوثقى*، قم، بی‌نا، ۱۴۱۸ق، ج ۳، ص ۵۲۸.

انگشتر و غیره، نوشته شده باشد، هیچ کدام از احکام بر آن مترتب نمی‌شود حتی لزوم طهارت برای لمس قرآن را نیز ندارد و برای محدث جایز است که آن را لمس کند.^۱

در فصول مرتبط با این مباحث، به جزئیات این نظرات به طور مفصل می‌پردازیم.

۲.۲.۱. ملکیت مصحف شریف

معنای لغوی ملکیت، تصرف کردن، به تملک درآوردن و مالکیت است^۲ که از ریشه‌ی مَلِك به معنی دارائی، هستی و آنچه که در تصرف کسی باشد و مالک آن باشد، است.^۳ تملیک نیز به معنی انتقال اموال، واگذاری ملکیت و در اختیار قرار دادن است.^۴

بحث در خصوص به ملکیت رسیدن مصحف شریف، زمانی مطرح می‌شود که بحث از خرید و فروش قرآن مطرح شود. یکی از دلایل فقهای که فروش مصحف شریف و یا حتی دادن آن به کافر را جایز نمی‌دانند این است که کافر، مالک قرآن نمی‌گردد. زیرا با استناد به آیه‌ی نفی سبیل^۵ و روایتی^۶ از پیامبر اکرم (ﷺ) معتقدند که کافر نمی‌تواند بر قرآن که دارای مقام و درجات والایی است، مسلط شود ولی چون در مبحث خرید و فروش از آن سخن رفته است، عنوان «فروختن به کافر» را آورده‌اند.

همچنین فقهای که مطلق خرید و فروش قرآن را چه به مسلمان و چه به کافر، جایز نمی‌دانند بر این نظرند که قرآن به ملکیت کسی در نمی‌آید. چرا که قرآن مال نیست و هیچ گاه به عنوان عوض در مقابل آنچه که به عنوان ثمن بذل شده، در ملک کسی داخل نمی‌شود^۷ و آنچه که مورد خرید و فروش قرار می‌گیرد کاغذ، جلد، جعبه‌ای که قرآن در آن قرار می‌گیرد و زیورآلات آن است نه خود قرآن.

۱. صدر، سید محمد باقر، *الفتاوی الواضحة وفقا لمذهب أهل البيت عليهم السلام*، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، چاپ هشتم، ۱۴۰۳ق، ص ۱۸۹.

۲. نفیسی، علی اکبر (ناظم الأطباء)، *فرهنگ نفیسی*، تهران، کتابفروشی خیام، چاپ اُفتست مروی، ۱۳۴۳، ج ۵، ص ۳۵۰۱.

۳. دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، تهران، انتشارات روزنه، چاپ دوم، ۱۳۷۷، ج ۱۴، ص ۲۱۴۸۳.

۴. آذرنوش، آذرتاش، *فرهنگ معاصر عربی فارسی*، تهران، نشر نی، چاپ هشتم، ۱۳۱۶، ص ۶۵۷.

۵. نساء/۱۴۱: ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾.

۶. «الاسلام يعلو ولا يعلی علیه».

۷. انصاری دزفولی، مرتضی بن محمد امین، پیشین، ج ۱، ص ۲۵۸.

در خصوص این موضوع در فصل خرید و فروش مصحف شریف به طور تفصیلی به بحث و بررسی دیدگاه فقها و دلایل آنان خواهیم پرداخت.

۳.۲.۱. تنجیس مصحف شریف

تنجیس، مصدر عربی از ماده‌ی «نَجَسَ» به معنی ناپاک کردن و آلوده کردن است. نجس، در لغت به معنی ناپاک، پلید، خبیث و آلوده است^۱ که در مقابل طاهر و نظیف قرار دارد.^۲

در تعریف نجس، طریحی در مجمع البحرین می‌نویسد: «نجس الشئ، اذا كان قدرا غیر نظیف»^۳ و در المنجد آمده است: «كان قدراً غیر طاهر و لانظیف.»^۴ راغب اصفهانی در مفردات می‌نویسد: «نجاست به معنی هرگونه پلیدی است که در دو گونه است: پلیدی حسی و پلیدی باطنی.»^۵

نجاسات در فقه اسلامی معلوم و مشخص است و در کتب فقهی، اقسام نجاسات و احکام آن‌ها بیان شده است. اگر چیزی که پاک است با یکی از اعیان نجس و با شرایطی خاص مثل وجود رطوبت و... برخورد کند، نوعی از خباثت، یعنی همان نجاست به آن سرایت کرده و در پی آن، احکام خاصی برای شیء منجس و تطهیر آن، مترتب می‌شود. همچنین به چیزهای نجسی که نجس کننده باشند، در اصطلاح فقهی متنجس گفته می‌شود.

منظور از تنجیس مصحف شریف، تماس و یا آلوده شدن نوشته، برگه‌ها، جلد قرآن و حتی پوشش و محافظ قرآن به یکی از چیزهای نجس است که این کار چه از روی علم و قصد و چه از روی جهل باشد، موجب هتک حرمت قرآن بوده و حرام است. لذا ازاله‌ی نجاست و تطهیر قرآن، واجب است.^۶

۱. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر، چاپ پانزدهم، ۱۳۷۸، ص ۱۲۰۶.
۲. النجس ضد الطاهر؛ حسینی واسطی زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۱۴ق، ج ۹، ص ۴.
۳. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تهران، کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، ۱۴۱۶ق، ج ۳، ص ۳۸۱.
۴. ناپاکی و پلیدی که غیرطاهر و غیرنظیف است. المنجد فی اللغة العربیة المعاصرة، بیروت، دارالمشرق، ۲۰۰۳م، ص ۱۳۸۵.
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، سوریه، دارالشامیه، ۱۴۱۲ق، ص ۷۹۱.
۶. اصفهانی، ابوالحسن، وسیلة النجاة (مع حواشی الگلایگانی)، قم، مهر، ۱۳۹۳ق، ج ۱، ص ۱۰۸؛ خمینی، روح الله، کتاب الطهاره، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۴۲۱ق، ج ۴، ص ۱۲۳.

۴.۲.۱. لمس مصحف شریف

مسّ در لغت به معنی لمس کردن، دست زدن، دست مالیدن و تماس است. همچنین مسّ (مسیس) به معنی هتک حرمت، زیان رساندن و وارد کردن خسارت نیز آمده است.^۱ همانطور که در قرآن می‌خوانیم: ﴿إِنْ يَمَسُّكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلَهُ...﴾^۲

در فقه منظور از مسّ، دست زدن و تماس ظاهری بدن با چیزی است و همچنین به معنی تماس معنوی، حسّ باطنی و درک و فهم نیز به کار رفته است. از نظر محقق ثانی (ره) منظور از لمس، تماس به وسیله‌ی قسمتی از پوست بدن است و برخورد کردن مو و زبان با چیزی، لمس به شمار نمی‌رود به دلیل اینکه از نظر عرف، عنوان لمس کردن بر آن صدق نمی‌کند و لمس بودن تماس با ناخن نیز مورد تردید است.^۳ اما صاحب عروه (ره) معتقد است در لمس، تفاوتی بین اعضای بدن نیست و تماس با اعضای باطنی بدن مثل زبان و دندان نیز لمس محسوب می‌شود.^۴

یکی از احکام مرتبط با قرآن، حکم لمس قرآن است که بسیار مبتلابه بوده و مورد سوال مکلفین است. مطابق دیدگاه فقها آنچه در مسئله‌ی لمس قرآن اهمیت دارد، لمس کردن نوشته‌ها و خطوط قرآن است که در جواز و یا عدم جواز لمس آن توسط شخص محدث و یا کافر بحث شده است و لمس چیزی غیر از نوشته‌های قرآن مانند ورق، فاصله‌ی بین سطرها، جلد قرآن و غیره، به اتفاق فقها جایز است و مکروه.

آیه‌ی شریفه‌ی ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾^۵ به دلیل اینکه در مورد قرآن و توصیف آن نازل شده، مورد بحث و بررسی مفسران و فقها قرار گرفته است. برخی آن را به معنی تماس جسمانی گرفته‌اند که منظور این است که جز افرادی که بدنشان از حدّث و خبث پاک است، حق ندارند بدن خود را به قرآن بمالند و این آیه را

۱. آذرنوش، آذرتاش، پیشین، ص ۶۴۶

۲. آل عمران/۱۴۰: اگر (در جنگ احد) به شما آسیبی رسید، به دشمنان شما نیز (در جنگ بدر) آسیب رسید.

۳. عاملی کرکی، علی بن حسین (محقق ثانی)، جامع المقاصد فی شرح القواعد، مؤسسه آل البيت (ع)، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۲۶۷.

۴. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، پیشین، ص ۱۸۹.

۵. واقعه/۷۹.